

Inhoud

PROLOOG: IRAK, VOORJAAR 1991

- 1 De aanval 13
- 2 Eerste Golfoorlog 15
- 3 De grens van Tolstoj 17
- 4 Beelden van Babylon 20
- 5 Eerste patrouille 26
- 6 Mozart in de woestijn 30
- 7 Bloedstad 33
- 8 De hond en het meisje 35
- 9 Niemandslaan 37

EERSTE AVONTUUR: WINTER 1988

- 1 De kaars 43
- 2 Perron Nul 45
- 3 Eerste bivak 49
- 4 Eenentwintig slagen 56
- 5 Breekpunt 58
- 6 Het hol 62
- 7 Onder water 65
- 8 Hell-week 70

TWEEDE AVONTUUR: SCHOTLAND EN NOORWEGEN,
1988-1991

- 1 Kaartlezen 77
- 2 De richel 78
- 3 Ontgroening 81
- 4 Afscheid 85
- 5 De weddenschap 88
- 6 Het verhoor 89
- 7 Angst 93
- 8 Poolcirkel 96
- 9 De hel van Dante 98
- 10 Bloedbroeders 103

DERDE AVONTUUR: IRAK, VOORJAAR 1991

- 1 De container 109
- 2 Hij die de dood in de ogen kijkt 112
- 3 Koortsdromen 117
- 4 Onder vuur 122
- 5 Anarchie 126
- 6 Ontfocken 128

VIERDE AVONTUUR: PARSIFAL, 1991-1993

- 1 Dagboeken 133
- 2 De bajonet 136
- 3 Histoire du Soldat 138
- 4 Parsifal 141
- 5 Een stad van boeken 148
- 6 Kindertotenlied 153
- 7 Het oog 155
- 8 Vogels 157
- 9 Eerste zangles 159
- 10 Blame it on the boogie 165
- 11 Ritorna vincitor 170
- 12 De uitvreter 174

- 13 Octaaf 177
- 14 Laatste saluut 178

VIJFDE AVONTUUR: LEERMEESTERS, 1993-1998

- 1 Vreemdeling 183
- 2 Dag des oordeels 185
- 3 War Requiem 188
- 4 The Killing Fields 190
- 5 Intriges 193
- 6 Winterreise 196
- 7 Sebo 198
- 8 Siddharta 205
- 9 De verdoolde 208
- 10 Doodlopende weg 212
- 11 Poolster 214
- 12 Leermeester 219

ZESDE AVONTUUR: OPERA, 1998-2012

- 1 Eerste rollen 227
- 2 Rome 231
- 3 Escamillo 235
- 4 De bajonet 242
- 5 Vrijmetselaar 245
- 6 Tweede Golfoorlog 251
- 7 Onder aan de ladder 254
- 8 'De maan zal worden als bloed' 258
- 9 De poorten van Babylon 264

ZEVENDE AVONTUUR: OPNIEUW PARSIFAL, 2013-2015

- 1 De oneindige zee 271
- 2 De ingewanden van de opera 274
- 3 Klingsor 276
- 4 Per 280

EPILOOG: RESUMÉ, 2015

- 1 'Hoe graag zou ik alles vergeten' 289
- 2 Veteranendag 2015 294

VERANTWOORDING 299

PROLOOG

Irak, voorjaar 1991

‘God hoort je grondtoon,
die je hele wezen samenvat,
het goede en het kwade
de verhoogde tonen en de verlaagde,
de akkoorden, dis-harmonieën
en twaaldden in mineur –
hijg maar eens!
Stop maar met ademen.’

Norman Mailer

Waarom zijn we in Vietnam?

1 De aanval

Buiten hakten rotoren zich door de Iraakse hemel en baanden zich een pad naar de oorlog. In de bedompte schemering stonden onze levens stil. Gevoelens en gedachten zochten een uitweg, kaatsten terug van de helmen, van de kogelwerende vesten en van het karkas van de helikopter. Zweterige handen omklemden geweren, monden zwegen en ogen spraken.

Mijn neusvleugels trilden. Ik vroeg me af wat ons te wachten stond. Kogels? Zeker. Gifgas? Saddam gebruikte het wapen al eerder in dit gebied tegen Koerdische burgers. Waarom zou hij ons sparen? Voor de zoveelste keer liep ik mijn uitrusting na.

Het rode licht in de Sea King begon te knippen. Met een ruk opende de *load-master* de deur en stak een paar vingers omhoog. Nog twee minuten. Een hete wind blies naar binnen. Onder ons schitterde de zon in de Khabur, de bloedrivier. Enkele kilometers verderop wachtte de brug.

We waren met drie geweergroepen van negen mariniers uit het derde peloton. Ons team moest vanaf een heuvel vuurdekking geven aan de mannen die de brug zouden bestormen. De helikopter landde niet maar bleef vlak boven de grond zweven. Zand wolkte omhoog. Met het stof drong een mengsel van kerosine en statische elektriciteit mijn neusgaten binnen. Nadat we uit het toestel waren gesprongen, reikten de anderen ons de zware bepakking aan.

Nog driehonderd meter moesten we afleggen naar de heuveltop. De laatste meters van een jarenlange weg. Zo meteen zouden we de grens oversteken – geen landgrens, maar een grens in onszelf. We gingen doden of sterven.

In het hoge gras vormden we geruisloos een formatie, niet te dicht

bij elkaar zodat een mijn ons niet in één klap kon wegvagen. Een patrouille is een zwijgend spel van lichamen en handgebaren. Alles heeft een directe, maar ook een diepere betekenis. In deze uren van dreiging was één handgebaar even dwingend als een drilinstructeur die op luttele centimeters afstand een bevel in je oor schreeuwde.

Na ongeveer honderd meter viel mijn blik op een markant rotsblok. Bij het passeren tekende ik met mijn rechterhand een cirkel in de lucht en zette met mijn wijsvinger een stip in het denkbeeldige midden. Rendez-vouspunt: de verzamelplek voor overlevenden als we in een gevecht uit elkaar zouden worden geslagen. Achter mij gaven de anderen het signaal door.

Eenmaal op de heuveltop bracht Dave de mitrailleur in stelling. Ik dook achter mijn rugzak en zag beneden de heli de grond raken. De andere twee geweergruppen verdwenen in de rode stofwolken. Ik keek over de loop van mijn geweer naar de brug. Hij lag er verlaten bij. De oorlog was ontsnapt.

Met mijn buddy Johan liep ik wacht die avond. We luisterden zwijgend naar de duisternis, naar het getjirp van de krekels en het ruisen van de rivier, die likte aan de staanders. Het staal van de constructie glinsterde in het maanlicht. Op sommige plekken weerkaatste hij alleen het witte schijnsel, elders leken de spijlen het licht op te zuigen en een roestige warmte uit te stralen.

Ik wees naar de poolster. Johan glimlachte en wandelde weg om onze aflossing te halen. Nevels versluisden de rivier. Door de lenzen van de nachtkijker zag ik het landschap in spookachtig groen. Ik keek naar het zuiden richting Bagdad. Daar ergens, tussen de Eufraat en de Tigris, lag ook de plek waar God – zo wilde het Bijbelverhaal – aan het begin der tijden de Hof van Eden schiep.

Als kind las ik met verwondering over dit tweestromenland. Nu ontvouwde het zich voor me en vroeg ik me af waar een mens naar op zoek kon zijn op deze vijandige gronden, waar niets paradijselijks te vinden was. Deze woestenijs bracht slechts jaloerse alleenheersers voort zoals Saddam en ademde een eenzaamheid die een

uitweg vond in een kringloop van waanzin en geweld. Wie waren wij, onwetende twintigers, om te geloven dat we deze eeuwenlange cyclus konden doorbreken?

2 Eerste Golfoorlog

Duizend kilometer zuidelijker had zich vier maanden eerder de echte Golfoorlog voltrokken. Die begon met de aantijgingen van de Iraakse dictator Saddam Hoessein tegen het buurland Koeweit, dat ‘grenzen schond en olie stal’. Niemand geloofde in een invasie, want Irak likte nog de verse wonden van een achtjarige loopgravenstrijd tegen Iran.

De Rus Lev Tolstoj betoogt in zijn roman *Oorlog en vrede* dat geschiedschrijvers ons ten onrechte willen laten geloven in de logica en onvermijdelijkheid van oorlogen. In werkelijkheid gaat het, volgens hem, om gebeurtenissen in werking gezet door een keten van toevalligheden. Zelden of nooit bestaat er een eenduidige aanleiding of oorzaak.

En zo was het ook nu.

Saddam tartte alle verwachtingen. Begin augustus 1990 reden zijn legers Koeweit binnen en plunderden de paleizen. Hij lijfde de olierijke buurstaat in als een nieuwe Iraakse provincie. In de New Yorkse vergaderzalen van de Verenigde Naties eiste de rest van de wereld zijn terugtrekking uit Koeweit voor half januari. Amerika en zo'n dertig bondgenoten verzamelden in Saoedi-Arabië een troepenmacht van zeventhonderdduizend militairen. De Nederlandse mariniers bleven thuis. Wij bekeken op afstand – tijdens trainingen in Schotland en Noorwegen – hoe Saddam verdraagde en voorwaarden stelde om politiek verwarring te zaaien in de geallieerde coalitie.

De dag waarop het ultimatum afliep, groeide het aantal Iraakse

soldaten in Koeweit nog steeds. Saddams tegenstanders stonden voor een dilemma. Vanaf april zou de hitte een offensief bemoeilijken. Nog langer wachten betekende zeker een jaar uitstel – een periode waarin de broze internationale coalitie van westerse en Arabische landen uiteen zou kunnen vallen. Daarom verklaarde de Amerikaanse president George Bush Irak de oorlog. ‘Ik hoop dat ik niet de verkeerde vergissing maak,’ verzuchtte hij.

Militair gezien in elk geval niet. In nauwelijks zeven weken vaagde Operatie Desert Storm Saddams troepen weg. De strook asfalt door de woestijn tussen Irak en Koeweit kreeg de bijnaam ‘Snelweg van de Dood’. Verkoelde voertuigen en lichamen waren stille getuigen van een kansloze strijd. ‘We schoten op vissen in een kom,’ zei een Amerikaanse straaljagerpiloot.

Maar het snelle succes zadelde de winnaars op met een lastige vraag: moesten ze doorstoten naar Bagdad om Saddam te verdrijven of was met de bevrijding van Koeweit het doel bereikt? Bestond er een morele verplichting aan de Iraakse bevolkingsgroepen – de sjiieten in het zuiden en de Koerden in het noorden – die gehoor hadden gegeven aan de oproep om tegen de dictator in opstand te komen? In hun hart vonden de Verenigde Staten misschien van wel, maar niemand was voorbereid op een mars naar Bagdad en voor een Irak zonder Saddam lagen geen blauwdrukken klaar. Bovendien behoorde improviseren niet tot de sterke punten van de Amerikanen. Bush wilde een jaar later herkozen worden als president en had zijn bevolking beloofd om van Irak geen tweede Vietnam te maken. Oprukken naar Bagdad kon uitmonden in een machtsvacuüm en anarchie. En dus pakte Bush wijselijk zijn winst.

Saddams verwerkingsproces begon met het neerslaan van de binnenlandse opstanden. Vooral de Koerden in het noorden moesten bloeden. De Iraakse luchtmacht bombardeerde onophoudelijk dorpen en steden en de Republikeinse Garde marcheerde over de resten heen. Een half miljoen Koerden raakte op drift en voelde hoe de strop werd dichtgetrokken. Door de problematische verhouding

met de Turken bleef de noordgrens dicht en zaten de Koerden vast in de bergen, waar gebrek aan water, voedsel en medicijnen duizend mensen per dag het leven kostte.

In de jaren tachtig toen Saddam – mede namens het Westen – de strijd aanging met de ayatollahs in Iran, mocht hij straffeloos de Koerden uitmoorden, onder meer met gifgas, maar nu drukte er een ereschuld op het politieke geweten van de coalitie. Ook voelden zijn vijanden ongetwijfeld ergernis over Saddam, die geen nederigheid toonde maar zijn overwinnaars in het gezicht uitlachte. Opnieuw grepen de geallieerden in. Onder de stad Mosul trokken ze een streep op de landkaart. Daarboven mocht de Iraakse luchtmacht zich niet meer vertonen en moest de Republikeinse Garde zich koest houden. De Koerden moesten weer kunnen terugkeren naar hun dorpen en steden. Operatie Provide Comfort begon.

En nu waren de Nederlandse mariniers er wel bij.

3 De grens van Tolstoj

Ons Witte Huis stond niet in Washington maar op de Utrechtse Heuvelrug, achter de barakken op de Van Braamhouckgeest Kazerne in Doorn. In de statige villa besliste de afdeling personeelszaken wie er zou meegaan naar Noord-Irak.

Zo'n dertig jaar eerder waagden Nederlandse mariniers zich voor het laatst in een oorlog. De volgende generaties trainden voor een gebeurtenis die ze nooit zouden meemaken. Maar nu zouden vierhonderd mariniers worden uitverkoren voor een buitenlandse missie. In het zachte lentelicht dat door de hoge ramen van het witte huis scheen, kreeg de dertiende compagnie vorm.

'Wat er ook gebeurt,' hield ik een vriend bij personeelszaken voor, 'mijn naam moet op die lijst!'

Ik liep terug naar het gebouw Algiers. Mijn drie kamergenoten waren er niet. Ik bekeek de planken van mijn PU-kast waarin alles – volgens de strakke richtlijnen – op bajonetbreedte lag opgevouwen. Zelfs die ene plank met persoonlijke spullen was bij iedereen volgens hetzelfde systeem ingericht. Naast het *Handboek voor de Marinier*, dat ons vertelde wie we waren en wie we zouden worden, stond *Oorlog en vrede* van Tolstoj. Alleen in kazernes lag literatuur gebroederlijk naast flodderige pornomagazines en *Soldiers of Fortune*, een blad met achterin advertenties voor huurlingopdrachten. Vijftigduizend dollar voor een schimmige klus in Latijns-Amerika.

Tolstoj zelf vocht als jongeman in de Krimoorlog en verwerkte die ervaring in zijn roman over het slagveld waarin Napoleon Europa veranderde aan het begin van de negentiende eeuw. Hij beschrijft hoe tijd en ruimte vloeibaar worden wanneer Russische en Franse legers in de kruitdampen even roerloos tegenover elkaar staan, als de soldaten beseffen dat voor hen een onzichtbare barrière opdoemt. ‘Eén stap over die grens, die doet denken aan de scheidslijn tussen levenden en doden – en daar is het onbekende, daar zijn lijden en dood. En wat is daar? Wie is daar? Daar achter dat veld, die boom, dat door de zon beschenen dak? Niemand weet het, maar toch wil je het weten; iedereen is bang voor die lijn, maar wil er toch overheen.’

Ook ik hunkerde naar dat ‘dreigende en ongrijpbare’ gebied, al had ik geen enkel benul over wat ik er zou vinden.

Een paar dagen later stond mijn naam op de lijst.

Alle Irak-gangers kregen een etmaal om naar huis te gaan, om afscheid te nemen van de wereld die we ‘buiten’ noemden en waarvan we in de loop der jaren waren vervreemd. Deze wereld had ons voortgebracht en was onmisbaar, want zonder haar viel er niets of niemand te beschermen. Dat wisten we. Toch voelden we ons als mariniers verheven boven de gewone burgers en hun normen en waarden. De politiek wierp zich op als ergerlijke hoeder van die moraal. Dat bleek in de laatste uren voor ons vertrek naar Irak. Het